Еди Тейлър

НЕПОКОРНИТЕ ЖЕНИ НА СРЕДНОВЕКОВИЕТО

28 съдби, които предизвикаха времето
от Матилда Тосканска до Маргарита I Датска

Издателство ПАРИТЕТ

НЕПОКОРНИТЕ ЖЕНИ НА СРЕДНОВЕКОВИЕТО
28 съдби, които предизвикаха времето
от Матилда Тосканска до Маргарита I Датска
248 стр.

Автор: Еди Тейлър
Редактор: Горанка Цветкова

Издателство „Паритет", София 1528, ул. „Н. Бончев"3
Телефон 0879 471 930; е-майл: paritetlit@abv.bg

Свикнали сме да мислим за Средновековието като за време, в което властват мъжете. Но в този мъжки свят историческата съдба на кралства и империи всъщност е била в ръцете на жените. Елеонора Аквитанска е властвала от двете страни на Ламанша, Жана д'Арк е подчинила на волята си цяла армия, Изабела Кастилска е прекроила картата на света, а Анна Комнина опазила цяла империя. Книгата разкрива 28 завладяващи истории за кралици, жени-войни, просветителки и пророчици, които са обичали, рискували, властвали и заплатили висока цена за свободата си. Животът им днес прилича на необикновен и вълнуващ роман. Разгърнете страниците му сега и се потопете в една друга епоха!

За поръчки на книги от www.paritetbg.com
получавате 20% отстъпка.

Всички права са защитени. Никаква част от тази книга не може да бъде възпроизведена, в каквато и да е форма, без писменото разрешение на притежателя на авторските права.

ISBN 978-619-153-712-9

„Мъжът или жената, в които пребъдва по-голяма добродетел, са по-висши; не телесният пол определя възхода или падението на човека, а съвършенството на поведението и добродетелите.“

Кристина Пизанска, ок. 1405 г.

Съдържание

Въведение **7**

Хросвита Гандерсхаймска (ок. 935–ок. 973)
Монахинята, която преоткрива театралното изкуство 11

Кунигунда Люксембургска (ок. 980–1033)
Императрицата, преминала през нажежено желязо 18

Анна Ярославна (ок. 1030–след 1075)
Киевска княгиня и френска кралица 24

Матилда Тосканска (ок. 1046–1115)
Великата графиня на Каноса 33

Урака от Леон (ок. 1080–1126)
Кралицата, отстояла правото си на власт 40

Анна Комнина (1083–1153)
Принцесата историчка 47

Хилдегард фон Бинген (1098–1179)
„Сибилата от Рейн“, чувала гласа на Бога 52

Матилда Английска (1102–1167)
Велика, по-велика, най-велика 65

Мелисенда Йерусалимска (ок. 1105–1161)
Кралицата на кръстоносния Изток 74

Елеонор Аквитанска (ок. 1122–1204)
Владетелка на две страни и майка на крале 83

Тамара Велика (ок. 1160–1213)
Царицата, вечен символ на Грузия 94

Бланш Кастилска (1188–1252)
Регентката, спасила Франция от разпадане 104

Клара от Асизи (1194–1253)
Светицата, избрала абсолютната бедност 111

Маргерит Порет (ок. 1250–1310)
Жената, изгорена заради книгата си 117

Изабела Френската вълчица (ок. 1295–1358)
Кралицата, детронирала съпруга си 124

Света Бригита Шведска (1303–1373)
Покровителката на Европа 133

Филипа от Хенегау (1314–1369)
Кралицата, спасила гражданите на Кале 140

Екатерина от Сиена (1347–1380)
Девицата, убедила папата да се върне в Рим 146

Маргарета I Датска (1353–1412)
Жената, обединила Севера 153

Юлиана от Норич (1342–ок. 1416)
Отшелницата, писала за Божествената
любов 160

Кристина Пизанска (1364–ок. 1430)
Първата професионална писателка в Европа 167

Валентина Висконти (1371–1408)
Херцогинята, обвинена в магьосничество 177

Жана Наварска (ок. 1368–1437)
Короната и търпението на кралицата 183

Елинър Кобъм (ок. 1400–1452)
Цената на злите пророчества 191

Жана д'Арк (1412–1431)
Светицата, осъдена на смърт 198

Маргарита Анжуйска (1430–1482)
Кралицата на войната между Червената
и Бялата роза 212

Касандра Феделе (ок. 1465–1558)
Триумф на женския ум 223

Исабела I Кастилска (1451–1504)
Жената, която прекроява картата на света 230

Заключение 242

Въведение

Средновековието често е представяно като свят на мъже – крале, рицари, папи, военачалници и феодали, които държат в ръцете си земята, закона и властта. Жените сякаш остават някъде встрани от голямата история – омъжвани по сметка, затворени в замъци или манастири, призвани да раждат наследници и да пазят честта на рода.

Но това е само половината от картината. Сред същите тези каменни стени са живели жени, които са отказвали да се примирят с ролята, отредена им по рождение. Някои са носили корони, други – монашески одежди. Едни са управлявали армии, други – перата си. Имало е жени, които са се изправяли срещу крале, спорили са с папи, създавали са книги, основавали са религиозни общности, участвали са в династични войни и са променяли съдбата на цели държави. И точно те са героините на тази книга.

Но какво всъщност означава да бъдеш **„непокорна жена" през Средновековието**? Това не означава непременно да се разбунтуваш срещу властта, да нарушаваш законите или да вдигнеш оръжие. Понякога непокорството е много по-тихо – да откажеш брак, който не искаш; да настояваш да бъдеш чута; да поискаш право да учиш; да запазиш собственото си имущество; да защитиш наследството си; да напишеш книга, когато всички очакват от теб само да я четеш; да се осмелиш да говориш на владетел като на човек, а не като на недосегаем господар.

Понякога непокорството е и нещо по-дълбоко – да избереш бедността пред богатството, вярата пред сигурността, истината пред покоя. А понякога то е просто способността да чакаш, когато всички около теб настояват да се предадеш.

Тези жени не са еднакви. Не всички са били добри. Не всички решения, които са вземали, са били справедливи. Някои са преследвали враговете си безмилостно, други са били въвлечени във войни, отнели живота на хиляди. Трети са защитавали свободата, но същевременно са били част от свят,

изграден върху неравенство, религиозни конфликти и жестока борба за власт. Тъкмо това прави историите им интересни.

Тук няма да откриете една-единствена формула за женската сила. Тя има много лица. Хросвита Гандерсхаймска се появява в началото на нашия разказ с перо в ръка и връща към Западна Европа забравеното изкуство на театралната драма. Кунигунда Люксембургска носи императорска корона и превръща личната си чест в част от политическата си власт. Анна Ярославна преминава от Киев към френския двор, а Матилда Тосканска се оказва в самото сърце на борбата между император и папа.

След тях идват жени, които доказват, че властта може да бъде и интелектуално оръжие. Анна Комнина превръща собствената си памет в история. Хилдегард от Бинген говори за виденията си и същевременно пише, мисли и спори с най-влиятелните мъже на своето време. Мелисенда Йерусалимска защитава трона си в свят, където жената владетел изглежда почти немислима. Елеонор Аквитанска управлява огромни земи, носи две корони и оставя след себе си династия, която променя картата на Западна Европа.

После идват други форми на непокорство. Бланш Кастилска спасява кралството си в момент на политическа криза. Клара от Асизи настоява, че бедността може да бъде не слабост, а съзнателно избрана свобода. Маргерит Порет защитава правото на човешката душа да търси Бога по собствен вътрешен път – и заплаща за написаното с живота си.

През XIV век светът на книгата, Църквата, двора и войната се преплитат все по-тясно. Изабела Френска сваля собствения си съпруг от трона. Бригита Шведска говори на папи и крале така, сякаш титлите им нямат значение пред Божия съд. Филипа от Генегау се застъпва за осъдени на смърт граждани. Маргарета I Датска поставя три северни кралства под една корона. Екатерина от Сиена върви от малка Тоскана чак до Авиньон, за да настоява папата да се върне в Рим. Кристина Пизанска превръща писателския труд в професия и защитава женския ум с оръжието на словото.

А след това идват жените на Късното средновековие – време, в което старият свят вече започва да се пропуква. Жана д'Арк се появява на бойното поле като селско момиче и се превръща в символ на френската съпротива. Маргарита Анжуйска се оказва в центъра на Войната на Червената и Бялата роза. Касандра Феделе навлиза в свят, почти изцяло запазен за мъжете – света на учеността, латинското красноречие и хуманизма. А накрая идва Изабела Кастилска – владетелка, при която Средновековието вече отваря вратата към една съвсем нова епоха.

Така тези двадесет и осем истории не са просто редица от биографии. Те образуват движение през времето – от манастирските скриптории към кралските дворци, от молитвата към политиката, от перото към меча, от Европа към отвъдморския свят. И едновременно с това – от един вид женска свобода към друг. В началото тя може да означава правото да пишеш. После – правото да наследяваш. След това – правото да управляваш, да избираш, да говориш, да отказваш, да се противопоставяш. За някои героини свободата е била вътрешно състояние, за други – политическа власт, за трети – способността да оцелеят, когато всичко около тях се руши.

Понякога те печелят. Понякога губят короната, свободата, семейството или живота си. Но дори тогава историята не свършва непременно с тяхното поражение. Защото някои от тях оставят книга, други – династия, трети – манастир, закон, политически съюз или културна традиция. А някои оставят само един спомен, който времето отказва да унищожи.

Средновековните хронисти често са записвали историята от гледната точка на властта. Но между редовете на техните текстове постепенно се появяват жените – понякога като съпруги, понякога като майки, понякога като заплаха, понякога като светици, а понякога като „опасни" жени, които са нарушили границите, определени за тях. Тази книга се опитва да погледне на тях не като на декоративни фигури в историята на мъжете, а като на хора, които са вземали решения. Със своите страхове, със своите грешки, със свои-

те амбиции, със своето достойнство. И може би точно тук се крие най-голямото им непокорство. Те са живели в свят, който често им е казвал какви трябва да бъдат – но са избрали сами какви да станат. От Хросвита, наведена над пергамента, до Изабела Кастилска, обърнала поглед към океана, между тези страници преминават двадесет и осем жени, които по различни пътища са отказали да останат там, където историята ги е поставила. И именно затова историята още помни имената им.

Хросвита Гандерсхаймска (ок. 935–ок. 973)

Монахинята, която преоткрива театралното изкуство

„Макар стихосложението да изглежда трудно и мъчително за жени, крехки като нас, аз реших… да съчиня тези песни в дактилически размери[1].“

Хросвита Гандерсхаймска,
от предговора към „Легендите“

---

[1] Дактилическият размер (дактил) е трисрична стихотворна стъпка в силаботоническото стихосложение, при която първата сричка е ударена, а следващите две са неударени (– U U). Името му идва от гръцката дума за „пръст“ (*dáktylos*), тъй като напомня на трите фаланги на пръста – една дълга и две къси.

Преди повече от хиляда години в мрачните зали на саксонски манастир, където оскъдната слънчева светлина се процеждала на тънки ивици през високите прозорци, една жена в черно изписвала върху пергамент латински хекзаметри[2]. Гъшето перо скърцало, във въздуха се смесвали мирисът на мастило и на овча мазнина от свещите. С всяко движение на ръката си тази жена, без дори да подозира истинския мащаб на делото си, връщала на Западна Европа онова, което сякаш завинаги било потънало заедно с античния Рим – театралната драма. Казвала се Хросвита. Името ѝ, произлизащо от древносаксонския корен *Hruodsuind*, тя сама тълкувала като „гръмък глас“ или „силен глас“. И този глас, едновременно крехък и настойчив, действително прозвучал през вековете.

За детството на Хросвита почти нищо не е известно със сигурност. Тук ясно се разделят утвърдената традиция и строгата историческа наука. Според традицията, достигнала до нас чрез ранните сведения за нея, тя била родена около 935 година в знатно саксонско семейство и вероятно имала близка връзка с управляващия херцогски дом. Документални доказателства за това не са запазени, и съвременните изследователи говорят за произхода ѝ предпазливо – като за правдоподобна, но недоказана версия.

Достоверно е друго: още в ранна възраст Хросвита била изпратена в манастира в Гандерсхайм. Това не бил обикновен затворен манастир, а един от най-блестящите имперски средища на науката и културата по онова време, намиращ се

[2] Хекзаметърът (От гръцки: hex, шест и metron, стъпка) в тоническото и силаботоническото стихосложение е стихотворен размер, при който стиховете се състоят от шест стъпки. В този тържествен, мелодичен размер са написани „Илиада“ и „Одисея“ на Омир, „Енеида“ на Вергилий, „Метаморфози“ на Овидий, „Дела и дни“ на Хезиод. Това е най-използваният от древните автори размер. Най-първо е използван в религиозните песнопения. През Средновековието писането на стихове в хекзаметър на латински се е считало за връх на образоваността и е изисквало съвършено познаване на законите на античната фонетика.

под личното покровителство на династията на Отоните[3]. Гандерсхайм бил място на сила в най-буквалния смисъл. Тук се събирали неомъжените дъщери на висшата саксонска аристокрация, гостували крале, а в манастирските зали нерядко се обсъждали и въпроси на имперската политика.

Манастирът се ползвал със специален статут – обитателките му били светски канониси[4], а не монахини в строгия смисъл на думата. За разлика от традиционните монахини канонисите живеели по по-либерални правила: имали право да притежават частна собственост, да разполагат със слуги, да приемат гости, често не полагали вечни обети за бедност и послушание, можели да напуснат общността и дори да се омъжат, ако решат. Обикновено били благороднички, които се посвещавали на молитва, образование и благотворителност. Този необичаен начин на живот давал на канонисите интелектуална и лична свобода, която била рядкост за средновековните жени.

Наставнички на Хросвита станали жени с изключителен ум и образование. Първоначално с обучението ѝ се занимавала канонисата Рикардис, а по-късно – самата Герберга II, племенница на император Отон I Велики, която станала абатиса на Гандерсхайм. Под тяхното ръководство младата жена придобила толкова дълбоки познания по латински език, сложна реторика и антична литература, каквито малцина мъже от нейната епоха можели да посочат като част от своето образование.

Как е изглеждал светът около Хросвита? Студени каменни коридори, където ехото от стъпките се смесвало със строги-

---

[3] Династията на Отоните, наричана още Лиудолфинги или Саксонска династия, управлява Източнофранкското кралство и създадената от тях Свещена Римска империя от 919 до 1024 г.

[4] Канониса (на лат.: *canonissa*) е исторически религиозен термин, с който се обозначава жена, член на полумонашеска общност (капитул) в Християнската църква, главно в Западна Европа през Средновековието. Терминът се среща предимно в Римокатолическата църква, а след Реформацията в Германия някои от тези общности стават лютерански (протестантски), запазвайки титлата за неомъжени жени от благороден произход.

те латински псалми; скрипторий, пропит с мириса на восък и мастило. И най-важното – манастирската библиотека. Върху дъбовите рафтове стоели редом свещените Евангелия, трудовете на църковните отци и, благодарение на културния разцвет при Отоните, комедиите на езическия римски автор Публий Теренций Афер.

В епоха, когато много европейски манастири съзнателно унищожавали антични текстове, в Гандерсхайм произведенията на Теренций били грижливо пазени и преписвани. Монаси и канониси се възхищавали от тях заради чистия, великолепен латински език.

Съдържанието на тези пиеси обаче карало благочестивите наставници да се смущават – Теренций пишел свободно за любовни интриги, хитри роби, измамени бащи и лекомислени младежки приключения. Хросвита виждала как сестрите ѝ се наслаждават на изяществото на римския стил, докато същевременно попиват езически сюжети, далечни от християнския морал. Тогава в ума на младата канониса се родила дръзката идея, която щяла да се превърне в най-големия ѝ интелектуален подвиг.

Преоткриването на театъра

Към X век европейският театър като жанр вече бил мъртъв от половин хилядолетие. Римските амфитеатри се били превърнали в каменоломни, актьорите били изчезнали, а оцелелите антични пиеси се възприемали изключително като текстове за уединено четене – никой не ги поставял на сцена и още по-малко създавал нови произведения по техен образец.

Хросвита се осмелила на стъпка, изискваща колосална творческа смелост. Тя създала шест свои пиеси – „Галикан“, „Дулциций“, „Калимах“, „Авраам“, „Пафнутий“ и „Сапиенция“. Съзнателно следвала структурата и изящната форма на Теренций, но напълно преобърнала вътрешното им съдържание. Там, където при езическия автор господстват земната страст и женската уязвимост, при Хросвита триумфират духовната

устойчивост, силата на християнското целомъдрие и победата на вярата над плътта и тиранията.

Нейните героини не са безпомощни жертви, а силни жени, които се противопоставят на римски императори, палачи и съблазнители със силата на интелекта, остроумието и непоколебимия си дух. Хросвита не пише сухи дидактически проповеди – тя създава жив, динамичен театър.

Един от най-ярките епизоди е гротескната сцена от „Дулциций". Римският военачалник Дулциций, ослепен от Провидението по време на преследването на християнските девици, тайно се промъква през нощта в манастирската кухня. В мрака той приема опушените тенджери, железните котли и тиганите за тела на девойки. Обзет от възторг, прегръща и обсипва с целувки мръсните съдове, докато лицето и дрехите му не се покриват със сажди. Когато излиза пред войниците си в този вид, те го вземат за демон и побягват ужасени. Това е истинска жива комедия, върнала в европейската литература традициите на сценичната гротеска и хумора.

Истинската смелост на Хросвита обаче не се крие само в сюжетите на нейните драми, а в дълбоките съмнения и вътрешната самота, при които са се раждали тези редове. В запазените предговори тя без преструвка описва страховете, които я обземали, когато посягала към перото. Страхувала се от осъждане заради дързостта на „слабата женска природа", тревожела се, че уникалното ѝ творчество ще бъде възприето като празна суета или греховна гордост. Нямала от кого да потърси професионален съвет – жена, решила да твори в жанр, забравен за пет века, стояла сама пред чистия пергамент. Тя признава, че неведнъж отлагала работата в нерешителност, опасявайки се, че литературният ѝ дар ще бъде пропилян.

Хросвита не просто съчинявала истории, а с упоритостта на изследовател разгадала най-сложните закони на античната комедия.